

God's Shadow: Sultan Selim, His Ottoman Empire, and the Making of the Modern World

Alan Mikhail

New York, Liveright Yayınevi, 2020, 496 sayfa, ISBN: 978-1-63149-239-6.

Nejla DOĞAN*

“Dünyamızın son beş yüz yılının bugünü nasıl şekillendirdiğine dair daha kapsamlı bir açıklama önermek istedim. 1500’de, eğer birinden Avrupa’dan Çin’e zamanın en önemli jeopolitik güçlerinin bir listesini vermesi istenseydi, Osmanlı İmparatorluğu en zirvede veya zirveye yakın bir konumda yer alırdı. Halbuki, günümüz dünyasına nasıl geldiğini anlatan tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu’na pek yer verilmiyor. Kitabım imparatorluğun tarihinde merkezi bir şahsiyet olan, dokuzuncu padişah Sultan Selim’in hayatı ve dönemine odaklanmak suretiyle, Osmanlıları hak ettikleri yere oturtmayı amaçlamaktadır. Tanrı’nın Gölgesi modern dünyaya ilişkin tamamen yeni bir tarih önermektedir.”¹

Tarihsel kimliği ile tartışmaların odak noktasındaki Yavuz Sultan Selim üzerine son zamanlarda birçok akademik çalışma ele alınmıştır. En son Erdem Çıpa tarafından kaleme alınan *The Making of Selim: Succession, Legitimacy and Memory in the Early Modern Ottoman World* isimli kitap, tarih alanında büyük yankı bulmuştur. Fikret Yılmaz’ın kritik ve değerlendirme yazısı² başta olmak üzere henüz bu kitabın tartışmaları devam ederken yine Selim konusunda Amerika’daki akademisyenlerden Alan Mikhail tarafından Ağustos 2020’de akademik camiyayı oldukça hareketlendiren yeni bir eser kaleme alınmıştır: *God’s Shadow: Sultan Selim, His Ottoman Empire, and the Making of the Modern World* (Tanrının Gölgesinde: Sultan Selim, Onun Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Dünyanın Oluşumu).

Erken dönem İslam, Osmanlı ve Mısır tarihi üzerine odaklanan Amerikalı akademisyen Alan Mikhail,

* Dr. Araştırma Görevlisi (ÖYP) Karabük Üniversitesi Tarih Bölümü, e-mail: nejlad1@gmail.com.

¹ Alan Mikhail ile yapılan röportajda “Sizi bu kitabı yazmaya iten neydi?” sorusuna verdiği cevap. Detay için bakınız:

<https://macmillan.yale.edu/news/gods-shadow-sultan-selim-his-ottoman-empire-and-making-modern-world>.

² Fikret Yılmaz, Selim’i Yazmak. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/761675>.

Yale Üniversite'nin tarih bölümünde çalışmaktadır. *Under Osman's Tree: The Ottoman Empire, Egypt, and Environmental History* (Osman'ın Ağacı Altında: Osmanlı İmparatorluğu, Mısır ve Çevre Tarihi) adlı kitabıyla *Osmanlı sistemini ekosistem* açısından ele alarak alana özgün yorum getirmiştir. Osmanlının çevre faktörleriyle ele alınması gerektiğini vurgulayan Mikhail'in bu eserinin alana büyük katkılar sunduğu yazılan akademik değerlendirmelerde de ortaya konulmuştur. Ancak, *God's Shadow* isimli eserinde aynı başarıyı yakalayıp yakalamadığı tarihçiler arasında büyük bir tartışma konusu olarak devam etmektedir.

Alan Mikhail'in Dünya ve Osmanlı tarihini Selim'den öncesi ve Selim'den sonrası olarak ayırdığı³ ve Selim sonrasının onun gölgesinde devam ettiğini vurguladığı bu kitabı giriş ve her kısmı farklı bölümlerden oluşmak üzere toplamda yedi kısımdan meydana gelmektedir. Teksas ile Meksika sınırları arasındaki Matamoros⁴ şehrinin neden *Moor-Slayer* olarak adlandırıldığı sorusuyla kitaba ilginç bir giriş yapmaktadır. Mikhail, İslam'a karşı yapılan çetin bir savaşın sembolü olarak Katolik İspanyollar tarafından bu terimin üretildiğini belirtmektedir. Yazar, 16. yüzyılın başlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun Çin'den Meksika'ya kadar tüm dünyayı şekillendiren birçok olayda önemli rol oynadığı ve Columbus'dan Vasco da Gama'ya Luther'den Timur'a kadar önemli figürleri de derinden etkilediğini iddia etmektedir. Hatta, Martin Luther'in Protestan reformu hareketinin ardındaki en büyük gücün Osmanlılar olduğunu vurgulamaktadır. Böylece, Osmanlının global gücü ve etkisinin eski ve yeni dünyayı şekillendirdiği ve modern dünyayı meydana getirdiği sonucuna varmaktadır. "*Tanrı'nın Dünya'daki Yansıması*" (*God's Shadow on Earth*) olarak nitelendirdiği Selim'in Osmanlının global bir güç haline dönüşmesinde büyük rolü olduğuna değinerek, sultanın hayatını ele aldığı birinci bölüme geçmiştir. Yazar, giriş bölümünde temel kaynak olarak ele aldığı Selimname'yi dünyanın farklı yerlerinden topladığı çağdaş materyallerle birlikte kritik ederek Selim ve dönemini revizyonist bir yaklaşımla anlamaya çalıştığını belirtmiştir.

Prens (Prince 1740-87) adını verdiği birinci kısım, üç bölümden meydana gelmektedir. *Perfume of the World* adını verdiği ilk bölümde Selim'in doğumuna, annesi Gülbahar Hatun'a ve gençlik yıllarına değinmektedir. Annesi Gülbahar Hatun'un Arnavut Hristiyan bir ailenin kızı olarak sarayda cariye olduğuna ve babasının İslamiyet'i seçmesi sonrası Osmanlı askeri teşkilatında görev aldığına kısaca değinerek, Gülbahar Hatun'un oğlu Selim ile ilişkilerinden bahsetmektedir. Ardından, Bayezid'in Amasya'da bulunmasından dolayı orada dünyaya gelen Selim için bulunduğu yerin önemine değinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun mikro düzeydeki örneği olduğundan dolayı bir şehzadenin sultan olarak yetişmesinde Amasya'nın ideal bir yer olduğunu vurgulamaktadır. Ne kardeşi Ahmed gibi tembel ne de diğer kardeşi Korkud gibi kitap kurdu olan Selim'in kardeşlerine göre daha acımasız ve daha kurnaz bir çocuk olduğunu dile getirmektedir. *Empire Boys* adını verdiği birinci kısmın ikinci

³“ There was the empire and world before Selim, and the empire and world after Selim. We all live in Selim's shadow..”.

⁴ İspanyolca'da *Matar* kelimesi öldürmek anlamındadır. *Moors* ise Hristiyan İspanyollar tarafından Emevi Müslümanlar için kullandıkları ve mağripliler anlamına gelen bir kelimedir.

bölümünde Fatih Sultan Mehmed'in vefat etmesiyle birlikte Bayezit ve Cem arasındaki mücadeleye değinmektedir. Yeniçerilerin desteğiyle tahta çıkan Bayezid'in devletin paylaşılması fikrini kabul etmemesi sonucu meydana gelen savaşlarda yenilen Cem'in Memlûklere sığınmasını detaylı olarak anlatmaktadır. *An Ottoman Abroad* (Yurtdışında Bir Osmanlı) başlığıyla ele aldığı birinci kısmın son bölümünde ise Osmanlı Şehzadesi Cem'in Anadolu'ya tekrar gelip verdiği mücadelelere yenilmesi sonucu Rodos şövalyelerine ardından Avrupa'ya sığınması ve orada vefat etmesi hakkında bilgiler vererek ikinci kısma geçmektedir.

Governor (Vali) adını verdiği ikinci kısım iki bölümden oluşmaktadır. *Learning the Family Business* (aile işini öğrenmek) başlığıyla ele aldığı birinci bölümde Selim'in devlet idareciliğini öğrenmesi için Trabzon'a vali olarak tayin edilmesi ve edindiği deneyimlere değinmiştir. Nüfusun yüzde 85'ten fazlasının Hristiyan olduğu ve büyük bir ticari merkeze sahip kozmopolit bir sancağa vali olarak 17 yaşında atanan Selim, idari anlamda annesi Gülbahar Hatun'un büyük desteğini almıştır. Global ticari merkez özelliğine sahip bölgede yönetsel kontrolü ele geçirdikten sonra Trabzon'un Osmanlılaştırılması için annesiyle birlikte büyük çaba sarf etmiştir. Selim'in komşu devletlerle ilişkilerine, yaptığı savaşlara, şehrin mimarisine özellikle annesi Gülbahar Hatun'un vakıf ve hayratlarına odaklanarak sancağın İslamlaştırılma politikalarını değerlendirmiştir. Ardından, kendisinden sonra oğlu Sultan Süleyman'ın tek varis olarak tahta geçmesinin sebeplerini tartışarak diğer bölüme geçmiştir. *Power at the Edge* başlığı ile bu kısmın ikinci bölümünde Mikhail, Selim'in Trabzon valiliği sırasında Kürtler ve Karamanlılar ile yaptığı stratejik ittifakın yanı sıra siyasi başarılarıyla sınırların güvenliğini nasıl sağlamaya çalıştığı hakkında bilgiler vermiştir.

Ottoman (1492) başlığıyla ele aldığı üçüncü kısım 6 bölümden meydana gelmektedir ve kitabın en hacimli kısmını oluşturmaktadır. *Columbus ve İslam* başlığıyla ele alınan birinci bölümde, Kolomb'un hayatı hakkında bilgi verildikten sonra gençlik yıllarından beri neden İslam'a karşı olduğu hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Kolomb, yaptığı ticari faaliyetler sırasında Tunus'tan Sakız'a kadar olan bölgelerin İslam hakimiyetinde olduğunu fark edince Müslümanlara özellikle de Osmanlılara karşı acımasız bir saldırgan tutum sergilenmesi ve Avrupa'daki Müslümanlara özellikle de Osmanlılara karşı ekonomik ve askeri açılarından hiçbir şekilde taviz verilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Market arayışı içerisinde olmasından dolayı batıdan doğuya ulaşma fikri Kolomb'un, doğu ticaretini tekellerinde bulunduran Osmanlı'ya karşı yürüttüğü nefret politikasını daha da pekiştirmiştir. *Columbus's Crusade* adını verdiği ikinci bölümde yazar, Hristiyan ve İslam çatışmaları doğrultusunda İspanya kralı Ferdinand ve İsabella'nın mücadeleleri ve Akdeniz'i ele geçiren Müslümanlara karşı Kolomb'un keşfini desteklemelerini irdelemektedir. *New World Islam* adını verdiği üçüncü bölümde, Kolomb'un çıktığı seyahatte yaşadıkları ve keşfettiği yeni dünya ele alınmaktadır. *Christian Jihad* bölümünde Selim ile Kolomb'un fethettikleri yeni yerleri imparatorluklarına nasıl entegre ettiklerine değinmektedir. Kolomb'un yeni keşfettiği New World diye adlandırdığı yerleri idare ederken gösterdiği bürokratik başarısızlıkların yanı sıra ölümünden sonra bölgenin İspanyollar tarafından nasıl yönetileceğini içeren

Requirement bildirisi detaylı olarak ele alınmıştır. Yazar, İspanyol Katoliklerin Kızılderililere karşı uyguladıkları yönetim mekanizmasında Müslümanların *cihad* sisteminden esinlendiklerini iddia etmektedir. Diğer bir ifade ile, İspanyolların Amerika'daki savaş taktilerinin yanı sıra yeni dünyadaki yerli nüfusu yönetim konusunda da Müslümanlardan etkilendikleri ve cizyeye karşılık gelen *tribute* vergisi örneğinden yola çıkarak durumu örneklendirmektedir. Bölümün son paragrafında Selim ile Kolomb'un sınırlarını nasıl idare ettiklerini Trabzon ve Haiti adası üzerinden yola çıkarak karşılaştırmakta ve Selim'in Kolomb'un aksine yeni fethettiği yerleri adalet dairesinden ayrılmadan yönettiğini vurgulamaktadır. Bu bölümde Kolomb'un yönetim konusunda Selim'den etkilendiğini sürekli vurgulamaktadır ancak bir cümlede Kolomb'un yönetim açısından başarısız olduğunu vurgulayarak kafa karışıklığına sebebiyet verdiğinin de altı çizilmelidir. *The Taino- Muslims of Hispaniola* (Hispanyola adasının Taino Müslümanları) adını verdiği beşinci bölümde Yeni Dünya diye adlandırdıkları Amerika'daki maden ve şeker üretiminde çalıştırmak için ihtiyaç duydukları kölelere değinilmiştir. Özellikle Tainoların katledilmesinden sonra bölgede azalan iş gücü ihtiyacından dolayı Müslüman Batı Sudan halkının (Wolof People) köle olarak Amerika'daki üretim çiftliklerinde kullanılmak zorunda kalmaları İspanyollar açısından başka bir endişeye yol açmıştır. Söz konusu kölelerden dolayı Amerika'daki yerli halk arasında Müslümanlık fikrinin yayılmasından korkmuşlardır.

16. yüzyılın sonlarına doğru kuzey Afrika'dan getirilen Müslüman kölelerden dolayı Atlantik kıtasında İslamiyet'in yayılması ivme kazanmıştır. *Finding Ottoman Jerusalem* başlığını verdiği bölüm ile üçüncü kısmı bitirmektedir. Bu bölümde 1492 senesinde Yahudilerin İspanya'dan kovulmaları, cennet diye tabir ettikleri Osmanlı topraklarına göç etmeleri ve bu göçün Osmanlı İmparatorluğu için avantajlarına değindikten sonra iki devletin Yahudilere yaklaşımını karşılaştırmalı olarak ele almıştır. İmparatorluk için Yahudi ya da Hristiyanların tehdit oluşturmadığını asıl tehlikenin İran Şiiilerinden geldiğini vurgulayarak dördüncü kısma geçmektedir.

Enemies Near and Far (Yakın ve Uzak Düşmanlar) adını verdiği dördüncü kısım beş bölümden meydana gelmektedir. *Heresy from the East* başlığı ile ele aldığı bu bölümde Şiizmin Safevi devleti ile nasıl entegre olduğuna, Safiyüddin Erdebili'nin ve tarikatının Safevi Devleti'nin kuruluşundaki bağlantısını irdeleyerek erken dönem Safevi Devleti ve lideri olan Şah İsmail'in Osmanlı ile ilişkilerini anlatmaktadır. Babası Bayezid'in Safevi'ye karşı yürüttüğü uzlaşmacı politikayı beceriksizlik ve yetersizlik olarak gören Yavuz'un Trabzon'da vali olduğu yıllarda Safevi Devleti ile yaptığı askeri mücadele ile sınırlarını korumak için verdiği çabalar anlatılmaktadır. Ayrıca, Yavuz'un Venedik, Ceneviz ve İspanyol tehditlerine nazaran Safevi ve Şiileri İslam'ı böldüklerinden dolayı en büyük düşman olarak gördüğünü belirtmektedir. *Enemies Everywhere* adını verdiği ikinci bölümde Avrupa'nın Batı Afrika'daki köleleri Amerika kıtasına götürmesinden dolayı imparatorluğun artan köle ihtiyacını karşılamak ve daha önce yaşanan gerginliklerden dolayı Selim'in Kafkasya ve Gürcüler üzerine başarılı bir sefer düzenlemesi; 1510 -1511 yıllarında Safevi ile oluşan gerginliklere karşı Bayezid ve favori oğlu Ahmed'in başarısız bir askeri savaş vermeleri ve kardeşi Korkud'un düşman karşısında pasif kalması

sonucunda başta yeniçeriler olmak üzere bazı kesimlerden Selim'e olan desteğin artması anlatılmaktadır. *Summer in Crimea* adını verdiği üçüncü bölümde ise Bayezid'in son yıllarında oğulları arasındaki mücadeleler ve Kırım Hanı'nın Selim'e olan desteği anlatılmaktadır. Eşi Hafsa Sultan'ın babası olan Mengli Giray'ı ziyareti sırasında Kırım Hanı'ndan Selim'in öldürülmesi ya da tutsak edilmesi talep edilmiştir. Her ne kadar oğlu Muhammed Giray bu fikre sıcak baktıysa da Mengli Giray ve diğer oğlu Sa'adet ile Selim'i korumuş ve desteklemişlerdir. Selim aldığı bu destek ile Silistre üzerinden Rumeli'ye doğru hareket etmiştir ancak bu hareketi İstanbul'da duyulunca babasının elini öpmek için yola koyulduğu bilgileri verilerek diğer bölüme geçilmiştir. *Bound for İstanbul* (İstanbul'a Doğru) başlığıyla ele aldığı dördüncü bölümde, yapılan ziyaret sırasında karşılıklı olarak verilen sözlerin tutulmaması sonucu baba-oğul arasında gerçekleştirilen çetin mücadele ve Selim'in yeniçeriler desteğiyle taht mücadelesini nasıl kazandığı anlatılmıştır. *One and Only Sultan* adını verdiği bu kısmın son bölümünde babasının tahttan inmesi ile Selim'in padişah olması ve kardeşleri Korkud ile Ahmed'i öldürerek taht kavgalarını sonlandırıp tek başına imparatorluğa hakim olma süreci detaylı olarak ele alınmıştır.

Selim's World Wars başlığı altında ele aldığı beşinci kısım 4 bölümden meydana gelmektedir. *Their Abode is hell* adını verdiği bölümde Selim'in tahta çıkmasından sonra Safeviler ile 1514 senesinde Çaldıran Ovası'nda karşı kaşıya geldikleri savaş sonucunda Osmanlı'nın elde ettiği zafer ele alınmıştır. *Fraternal Empires* başlığı ile ele aldığı ikinci bölümde Çaldıran Zaferi'nden sonra Selim'in Doğu ve Güneydoğu sınırlarındaki askeri başarılarından bahsetmiştir. Dulkadiroğlu Alaüddeve'ye düzenlediği askerî harekât sonrası beyliğin Osmanlı Devleti'ne katılmasının yanı sıra bölgedeki önemli şehirleri de hakimiyet altına aldığına dair bilgiler vermektedir. *Conquering the Naval* adını verdiği üçüncü bölümde Memlûklerlesinir haline gelen İmparatorluğun 1516 senesinde meydana gelen Mercidabık Savaşı ve zaferini detaylı olarak anlatmaktadır. Memlûk sultanı Kansu Gavri'nin ölümüyle sonuçlanan savaş sonrası Selim'in Halep, Şam ve Kolomb'un elde etme planı kurduğu Kudüs'ü fethetmesinden sonra Tuman Bey ile olan anlaşmazlıklara değinerek diğer bölüme geçmektedir. Ridaniyye savaşı sonucu Selim'in halifelik ünvanını alması, Kahire'yi fethetmesi ve bu sefer sırasında Piri Reis'in kendisine sunduğu harita meselesi *Conquering the World* başlığı altındaki bölümde değindiği başlıca konulardır. Bölümün sonunda ise büyük tartışmalara yol açacak olan Yemen ve kahve konusunu ele almaktadır.

Kitabın altınca kısmı *Final Frontiers* başlığı altında üç bölümden meydana gelmektedir. *Empire Everywhere* adını verdiği bu bölümde Selim'in İstanbul'da meydana gelen salgından dolayı Edirne'ye taşınması, Rodos'a sefer girişimi için donanma faaliyetlerine yönelmesi ve Amasya-Tokat'da meydana gelen iç çatışmalara karşı gösterdiği müdahaleleri anlatmaktadır. *Fulcrum of the Atlantic* bölümünde Selim'in Kuzey Afrika üzerine planları özellikle Fas üzerine sefer düzenlemesi hakkında bilgiler vermektedir. Mikhail'e göre Selim eğer Fas'ı hakimiyetine alsaydı İspanya ve oradan da Amerika'yı ele geçirebilecekti. *Eternity* başlığı altında ise Selim'in sırtında çıkan bir çıban yüzünden Çorlu'da vefat etmesi, oğlu Süleyman'ın durumdan haber edilmesi üzerine Manisa'dan gelip tahta geçmesi, babası için inşa ettiği ihtişamlı camiye defnedilmesi ve annesi Hafsa Sultan'ın da Selim'in ölümünden 6 yıl sonra

vefat etmesiyle eşinin yanına gömülmesi hakkında uzunca bilgiler vermektedir.

Descendants adıyla ele aldığı son kısım iki bölümden meydana gelmektedir. *Selim's Reformations* dediği kısımda Luther'in Osmanlı ve İslam hakkındaki olumlu ve olumsuz değerlendirmelerini irdeledikten sonra halifelik üzerinden Selim'in dini reformlarını anlatmaktadır. Selim ile Luther'in dini- kültürel reformasyonlarını aynı zamanlarda başlatmalarının tesadüf olmadığını vurgulayarak *American Selim* adını verdiği diğer bölüme geçmektedir. Bu bölümde Osmanlı tarihini dünyanın merkezine koyarak anlamlandırmaya çalışmaktadır. Kitabın final kısmında, günümüz Türkiye'sindeki Selim'in imajını diğer bölümlerdeki benzer anlatı ve kurgu ile incelemeye devam etmiştir. İstanbul'da inşa edilen köprüye Yavuz Sultan Selim adının verilmesiyle hükümetin kendilerini Osmanlı'nın torunları olduklarını hatırlattıklarını ve bu durumun Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın politik duruşuna nasıl hizmet ettiğini irdelemektedir. Selim ve Erdoğan'ın hedeflerinin benzer olduğunu belirterek her ikisinin de global bir etki yaratma gayesinde olduğunu iddia etmektedir. Halifelik sembolü olan Selim'in kaftan ve tacının çalınması ilgili tartışmalı iddialar ile sonuç kısmını bitirmektedir. Sonuç kısmından sonra *illustration insert* başlığıyla çeşitli resimlere yer verilmiştir. *Acknowledgments* kısmında ise editörüne ettiği uzun teşekkürün ardından Selim hakkında hazırladığı kronolojiyle kitabı sonlandırmaktadır.

Yukarıda genel bir çerçevesini verdiğimiz bu kitap, hem sosyal mecralarda hem de Time ve Washington Post gibi çeşitli gazete köşelerinde büyük tartışmalara yol açmıştır. Ancak söz konusu eserin uzun süre tarihçilerin gündeminde olmasına sebebiyet veren en önemli gelişme Cornell Fleischer (Chicago Üniversitesi) Cemal Kafadar (Harvard Üniversitesi) ve Sanjay Subrahmanyam (Kaliforniya Üniversitesi, Los Angeles) tarafından kaleme alınan "*How to Write Fake Global History*" (Uydurma Global Tarih Nasıl Yazılır) ⁵ başlıklı sert eleştirileri içeren yazıdır. Amerika'nın en prestijli üniversitesindeki bu tarihçiler, Alan Mikhail'in *God's Shadow* isimli kitabı ve ardından Washington Post'da kaleme aldığı yazısındaki ⁶ amacının Osmanlı İmparatorluğu'nu Amerikalılara tanıtmak olduğunu dile getirmesine itirazlarının olmadığını belirterek giriş yapmışlardır. Eleştirdikleri temel husus Mikhail'in eserinde kullandığı yöntem ve argümanların tarihçilik mesleği ile uyuşmamasıdır ve bu minvalde kitaptaki belli başlı sorunlu noktaya değinmişlerdir. Yapılan eleştirilerden biri Mikhail'in kullandığı *ilkçilik (primordialism)* yaklaşımıdır. Mikhail'in eserin girişinde yaptığı girizgâh⁷ ile bin yıllık bir yaklaşım sergilediğini belirterek Osmanlı siyasi oluşumunun meydana geliş süreci için mantıklı bir girizgâh olmadığını vurgulamışlardır. Üç tarihçi, Alan'ın temel coğrafi bilgileri görmezden geldiğini ve ortaya,

⁵Detaylı şekilde yapılan eleştiriler görmek için bakınız:

<https://oajournals.fupress.net/index.php/cromohs/debate.Türkçesi> için: <https://t24.com.tr/k24/yazi/uydurma-kuresel-tarih-nasil-yazilir.2860>.

⁶ Yazı için bakınız: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2020/08/20/ottoman-sultan-who-changed-america/>.

⁷"...ileride Osmanlıları oluşturacak olan insanlar, Çin'den başlayıp Orta Asya'yı boydan boya geçerek Akdeniz'e kadar sürecek olan Batı'ya doğru yürüyüşlerine 6. yüzyıl gibi erken bir tarihte başlamışlardır. Bu yolculuğa neredeyse bin yıl istikrarlı bir şekilde devam ettiler".

doğal olarak, mantıktan uzak bir eser çıkardığını dile getirerek eleştirilerine devam etmişlerdir.⁸ Esere dair yaptıkları eleştirilerden bir diğeri ise Alan'ın uydurma kaynak ürettiğidir. Selim'in İslam dünyasındaki dini otoritenin tek lideri olduğu iddiasını tarafı bulduklarını ve bu iddiayı desteklemek için kullandığı kaynağın tespit edilemediğinden kaynak icat ettiği yorumunda bulunmuşlardır. Ayrıca, Protestan Reformunun başarısında Selim'in rolünü arama çabası ile Martin Luther'in İslam ve Osmanlılarla ilişkisine dair öne sürdüğü iddiaları Mikhail'in en büyük hata ve spekülasyonlarından biri olarak yorumlamışlardır.

Temel noktalarına değindiğimiz söz konusu eleştiri yazısı yayımlandıktan kısa bir süre sonra Ariel Salzman ve Efe Khayyat tarafından “*On the Perils of Thinking Globally while Writing Ottoman History: God's Shadow and Academia's Self-Appointed Sultans*” (Osmanlı Tarihini Yazarken Küresel Düşünmenin Riskleri: Zıllu'llah/Allah'ın Gölgesi ve Akademinin Kerametleri Kendinden Menkul Sultanları)⁹ başlığıyla eleştiriye eleştiri mahiyetinde bir yazı kaleme alınmıştır. C. Fleischer, C. Kafadar ve

S. Subrahmanyam'ın God's Shadow kitabının temel amacını göz ardı ederek sert söylemler içeren saldırı mahiyetinde bir yazıyı ortaklaşa kaleme almalarını anlamlandıramadıklarını belirtmişlerdir. Üç tarihçinin eleştirdiği konulara açıklık getirmeye çalıştıkları cevap niteliğindeki bu yazıda¹⁰ Salzman ve Khayyat, Osmanlı'nın dünyadaki konumunun abartıldığı eleştirisini kabul etmeyip, Mikhail'in Amerikan okuyucu kitlesine Osmanlı'nın dünya tarihinin bir parçası olduğunu göstermeyi temel amaç edindiğini vurgulamışlardır. Üç yazarın Mikhail'in amaç ve yöntemlerini bile bile yanlış olarak tanıttıklarını ve kasıtlı çarpıtmalar ve şahsi ilişkilerden dolayı yazarı eleştirdiklerini iddia etmişlerdir ve yazılan eleştirinin bir laf kalabalığından ibaret olduğunu vurgulayarak kitaba desteklerini sunmuşlardır. Görülen o ki Türkiye'de Abdülhamit hakkında sıklıkla karşılaştığımız *kızıl sultan, ulu hakan* tartışmasının bir benzerinin Yavuz üzerinden Amerika'daki prestijli üniversitelerin hocaları tarafından yapıldığı satır arası okumalarda hissedilmektedir.

Eleştiriye cevap mahiyetindeki bu yazının ardından üç önemli tarihçi *Romancing “American Selim”* (Amerika'lı Selim Sevdası)¹¹ başlığıyla kitaptaki bariz hataları sıralayarak yeni bir yazı kaleme almışlardır. Birincisi, son kısımda ele aldığı hilafet sembolü olan taç ve kaftanın çalınması hadisesinin sağlam temellere dayanmadığını iddia ederek Mikhail'i doğru kaynak kullanmamakla suçlamaya devam etmişlerdir. İkincisi, Cem'in Konya'da vali olduğu tarihi yanlış verdiğini ve bunun sebebini de kaynak

⁸ Kitapta geçen şu cümleleri kanıt olarak göstermişlerdir: “...Selim'in eski dünyadaki tüm deniz ve okyanus limanlarına sahip olduğunu...”; “...Akdeniz, Hindistan ve Çin arasındaki ticaret yollarını tekeline alarak küresel egemenliğin anahtarlarını elinde tuttuğunu...”.

⁹ <https://www.boundary2.org/2020/10/e-khayyat-and-ariel-salzman-on-the-perils-of-thinking-globally-while-writing-ottoman-history-gods-shadow-and-academias-self-appointed-sultans/>.

¹⁰ Örneğin üç tarihçinin eleştirileri konularından birisi Fatih Akçe hakkında neden bu kadar çok alıntı yaptığı hususundaydı ki Salzman ve Khayyat'a göre Mikhail, Akçe'nin sadece bir kitabına atıfta bulunmamıştır; Finkel başta olmak üzere başka kitaplardan da yararlanmış. Ayrıca, Mikhail'in Akçe'nin argümanlarına körü körüne inanmadığını da belirtmektedir. Üç tarihçi tarafından yapılan bir diğer eleştiri; Kitapta, Selim'in Şii ve Kızılbaşları öldürmesi hususuna pek değinmediği argümanıydı. Ancak, Salzman ve Khayyat bunun doğru olmadığını ve Mikhail'in bu konuda kitabın çeşitli sayfalarında bilgiler aktardığını yazmışlardır.

¹¹ <https://t24.com.tr/k24/yazi/romancing-american-selim.2892>. Türkçesi için bakınız:

<https://t24.com.tr/k24/yazi/amerikali-selim-sevdasi.2967>.

olarak körü körüne Wikipedia'dan yararlanmasına bağlamışlardır. Dile getirilen bir diğer hata, Safevi Şahı İsmail ile dedesi Cüneyt'in faaliyetlerini karıştırmasıdır ki bu durum üzerine Mikhail'i Safevi tarihinden bihaber olmakla suçlamışlardır. Mikhail'in Constantinople şehrinin isminin Osmanlıların fethinden sonra İstanbul olarak değiştirildiği iddiasının gerçeklerle bağdaşmadığını ve hatta 10. yüzyıldan itibaren İslami kaynaklarda İstanbul olarak geçtiğini belirtmişlerdir. Yazının devamında ise söz konusu üç tarihçinin Fatih Akçe'nin eserine atıf konusunu aşırı abarttıklarını dile getirerek eleştiren Salzman- Khayyat'a cevap vermeye çalışmışlardır. Mikhail'in Osmanlı tarihine dair temel bilgileri bilmediğini iddia ederek devam ettikleri eleştiri yazısında bunu devşirme sistemi ile örneklendirmişlerdir. Mikhail, eserinde devşirilen çocukların aileleri ile tüm bağlarının koptuğunu iddia etmiştir. Ancak, Sokullu'yu örnek vererek bu durumun çoğu çocuk için geçerli olmadığını belirtmişlerdir.

Üç tarihçi yazının devamında olgulara dair eleştiriye bırakıp yazarın bakış açısından sıkıntılı gördükleri mevzulara değinmişlerdir. Harem örneği üzerinden Mikhail'in *mantık silsilesi ile yeni Osmanlıcı savunma reflekslerinin örtüştüğünü* vurgulamışlardır. Mikhail'in farklı mezheplere ve katliamlara yaklaşımını da eleştiren üç tarihçiye göre bu konular genel-geçer söylemlerden ziyade derinlemesine bir tarihsel analizle ele alınmalıydı. Khayyat-Salzman, Mikhail'in İspanyol Amerika'sı ile İslam bağlantısına ilk defa değinen kişi havasını vermelerini de eleştiren tarihçiler bu argümanın daha önceden farklı müverrihler tarafından da savunulduğunu yazmışlardır. Tarihçilere göre en önemli sorun yöntem sorunudur. Küresel tarih yazımında metodolojik titizliğe dikkat etmediği ve Mikhail'in Osmanlı tarihini Amerika tarihiyle ilintilendirmeye çalışınca değerli olacağını düşündüğünü iddia ederek bu çabasını kültürel aşağılık duygusuna bağlamışlardır.

Söz konusu eleştiri yazılarında tarihçileri karşı karşıya getiren ve güncel gazete köşeleri ile sosyal mecralarda yapılan akademik değerlendirmelerde en çok göze çarpan konu kahve konusu olmuştur. Üç tarihçi, Mikhail'in *kahveyi ilk bulanın Selim olduğu* iddiasını sert bir dille eleştirmişlerdir ve ardından Khayyat-Salzman tarafından bu eleştiriye cevap gelmiştir. Salzman-Khayyat'a göre Mikhail'in böyle bir iddiası yok ve kahve tüketiminin global bir olgu haline gelmesinde *Selim'in kurduğu kıtalararası birlik sayesinde gerçekleştiğini* dile getirmişlerdir. Bunun üzerine üç yazar kendilerine yöneltilen bu eleştiriye ikinci yazılarında daha detaylı değinmişlerdir. Öncelikle kitapta nasıl geçtiğini birebir alıntılıyarak ¹² iddialarının arkasında olduklarını Osmanlılardan önce Yemenliler ve Etiyopyalıların kahve ürettikleri bilgisini tekrardan belirtmişlerdir. Mikhail, Washington Post gazetesinde “...Aslında, kahveyi ilk kez Yemen'i fethederken parlak kırmızı bir meyve olarak keşfeden Sultan Selim'in ordusuydu. Kahve çekirdeğini keşfedip kahve yapmaya başladılar ve böylece tek işlevi kahve tüketmek olan kurumlar yarattılar. Biz Amerikalılar, Starbucks'ın sahibi Howard Schultz da dahil olmak üzere hepimiz

¹² “1517 yılında Selim'in 'sayısız askeri' Suriye'den Kızıldeniz'in doğu kıyısını takip ederek güneye doğru ilerlerken, o güne kadar hiç kimsenin karşılaşmadığı bir şeye tesadüf ettiler – tuhaf, parlak kırmızı taneleri olan bir çalı. Selim'in ordusunun Yemen'de bulduğu bu taneler kahve idi.” ve tahlilini şöyle bitiriyor: “Selim'in insanlığa hediye ettiği, bugün her yerde rastladığımız o mekân, yani kahvehane bu gelişmeler sayesinde ortaya çıkmıştır...”

bu nedenle Selim'e bir teşekkür borçluyuz"¹³ şeklinde ilginç bir açıklamada da bulunmuştur. Üç yazar tarafından bu sözleri de oldukça eleştirilerek ilk kahvehanenin iki Suriyeli tüccara dayandığı rivayetini hatırlatmaktadırlar.

Yukarıdaki söz konusu eleştiri yazılarında, sosyal mecralarda¹⁴ dile getirilen ve kitabı okurken fark ettiğimiz bilgi yanlışlıklarına da değinmek gerekiyor. Bilgi yanlışlıkları, coğrafik olarak isim yanlışlıkları ve birbiriyle tutarsız anlatımların olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin "Empire Boys" kısmında Karamanids yerine sürekli "Kasıms"¹⁵ diye bir beylikten bahsedilmiştir. Karamanoğullarının lideri olan Kasım b. İbrahim'i Mikhail büyük ihtimal bilgi karışıklığından beylik olarak yazmıştır. Ancak, ilerleyen sayfalarda Karamanlıları/ Karamanids bildiğini görüyoruz. Tarihçilerin dediği gibi Kasıms diye nitelendirdiği ve kimsenin duymadığı yeni bir beylik üretmiş olma ihtimali yüksektir. İlerleyen bölümde yer alan Karamanids/ Karamanoğulları hakkında da bilgi yanlışlıkları olduğu göze çarpmaktadır ki en büyüğü Karamanlıları Kürtler gibi bir etnik unsur olarak ele alması gösterilebilir.¹⁶ Kitaptaki bilgi karışıklığından biri de El-Hamra'nın anlamıdır. Yazara göre, Elhamra kırmızı kadın¹⁷ demektir ancak kaynaklarda kadın anlamına hiç rastlanılmadığı belirtilmiştir. Kitapta geçen bilgi karışıklıklarından bir diğeri ise Mescid-i Aksa ile Kubbestü's Sahra'nın birbirine karıştırılmasıdır. Bilindiği üzere Süleyman tapınağı diğeri bir adıyla Mescid-i Aksa Müslümanların ilk kiblesi olarak kabul edilen yerdir; ancak yazar Mekke inşa edilmeden önce Müslümanların Kudüs'de özellikle Kubbestü's Sahra'ya doğru namaz kıldıklarını iddia etmektedir.¹⁸ Kitapta göze çarpan ve diğeri yazılarda da dile getirilen en önemli hatalardan bir diğeri Türkiye Alevilerini Şii olarak tanımlamasıdır.¹⁹ Türkiye'deki Alevilerin kendilerini Şii olarak tanımlamadıklarını iddia eden çalışmalar da mevcuttur. Son olarak, Selim'in annesi Gülbahar Hatun'un kökeni hakkında yazdıklarına değinmekte fayda vardır. Eserde, Hıristiyan bir ailenin kızı olduğu kesin bir şekilde dile getirilmiştir ancak bazı kaynaklarda Gülbahar'ın Dulkadiroğlu beyliğinden olduğu iddia edilmiştir.²⁰

Mikhail'in kitabı üzerine yaptığı video konuşmaları dinlediğimizde veyahut röportajlarını okuduğumuzda, yazarın tüm eleştirilere rağmen yazdıklarında ısrarcı olduğu gözlenmektedir. Dinleyici kitlesi ya da moderatörün Osmanlı tarihi hakkında pek bilgiye vakıf olmamasından dolayı anlatılanları fantastik bulduklarını söylemeleri doğaldır.²¹ Ancak, bu durum, alandaki uzman akademisyenlerin de vurguladığı gibi, Osmanlı tarihine karşı yapılan büyük bir hata meydangetirmektedir.

¹³ <https://www.washingtonpost.com/outlook/2020/08/20/ottoman-sultan-who-changed-america/>.

¹⁴ Abdürrahim Özer kitap hakkında yazdığı tweetleri toplu olarak bir araya getirmiştir. Detaylı görmek için: https://www.academia.edu/44305192/Tweet_review_of_Alan_Mikhails_book_Gods_Shadow.

¹⁵ "... Kasıms, one of the largest tribal principalities in Anatolia..."

¹⁶ "... The dominant ethnic groups in eastern Anatolia were the Kurds and the Karamanids..."

¹⁷ "...Arabic word *Alhambra* means "the red woman..."

¹⁸ "...Indeed, before Mecca was established, all Muslims in the world faced Jerusalem—specifically, the Dome of the Rock—during prayer...". Kubbestü's Sahra Abdülmelik tarafından 687-691 yıllarında inşa edilmiştir.

¹⁹ "...Erdoğan has pursued a similar path in targeting his country's Alevis (Turkey's Shiite community)..."

²⁰ <https://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanli-padisahlari/>.

²¹ Kitabın övüldüğü yazılardan biri: <https://newcriterion.com/blogs/dispatch/pax-ottomanica>.

Dünyadaki çoğu tarihi gelişmeleri “*The Ottoman Empire made the world we know today*” cümlesinden de anlaşıldığı üzere Selim’e bağlamaktadır. Ancak bunu yaparken tüm tarihsel araştırma metodlarını, kaynakları kritik ederek inceleme yöntemini göz ardı ettiği için ortaya kendi içinde pek tutarlı olmayan bir eser çıkmasını tarihçiler doğal olarak eleştirmişlerdir. Sosyal mecrada kitaba dair getirilen en ağır eleştirilerden biri de yazarın kaynakları kullanırken çarpıtmalar yapması ya da yanlış referans kullanmasıdır. Bu konuda verilen en çarpıcı örnek şudur: Selim’in 1516-1517 yıllarında Memlükler ile yaptığı savaş ile İstanbul’un fethini kıyasladığı bölümde, dünyayı derinden etkileyen ve imparatorluğu önemli güce dönüştüren unsurun Selim’in doğu seferleri olduğu iddiasına kaynak olarak E. Çıpa’nın kitabını göstermektedir; fakat o sayfalarda Çıpa’nın nasihatnameler ile ilgilendiği iddia edilmiştir.

Eseri dil ve anlatım açısından incelediğimizde, Osmanlı tarihine ve özellikle Yavuz döneminin siyasi, sosyal ve ekonomik olaylarına dair herhangi bir bilgiye vakıf olmayanlar tarafından da kitabın kolayca takip edilebilmesi için oldukça akıcı bir üslup kullanıldığı söylenebilir. Dünyayı değiştiren büyük bir şahsiyet olarak gördüğü Yavuz Selim’i inovatif ve revizyonizm çerçevesinde ele aldığını iddia etmesine karşın genel geçer bilgileri içeren, eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmeden ve Wikipedia’dan alındığı hissiyatı oldukça fazla hissedilen bu kitapta destansı anlatımlara sıklıkla yer verilmiştir. Örneğin, Selim’in doğumunu mit ve destansı anlatımlarla zenginleştirmiştir. İslam dininde yedi rakamının uğurlu olduğu, cennetin yedi katmandan oluştuğu; Kuranın ilk süresi Fatıha’nın yedi ayetten meydana geldiği, Kabe’de yedi kez dönüldüğü, dünyanın 7 kıtadan meydana geldiği gibi örneklerini sıralayarak Selim’in vücudundaki 7 doğum lekesinin tesadüf olmadığını iddia etmektedir. Bu yüzden yedi doğum lekesinin onun gelecekteki dünyanın hakimi olduğunun göstergesi olarak yorumlamaktadır. Hilafet konusunda da yoğun bir destansı anlatım ile karşılaşmıştır.

Amerika ve Avrupa tarihini Osmanlı’dan bağımsız olarak ele almanın beyhude çabalar olduğu tarihçiler tarafından sıklıkla dile getirilen bir söylemdir. Mikhail ise bu eserinde global tarihin oluşumunda İmparatorluğun rolünü Yavuz Sultan Selim üzerinden anlatmaya çalışmaktadır ancak bunu yaparken yer yer fazla abartılı ve destansı anlatımlara başvurduğunu yukarıda değinmiştik. Bu tarz anlatımlar, doğal olarak eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Eserde kullandığı Selimnameler ile bazı ikincil kaynaklar yardımıyla objektiflikten uzak bir şekilde ele alarak idealize ettiği Selim’i ön plana çıkarmıştır. Ancak, söz konusu figürü idealize ederken bazı yerlerde olguları zorladığı ve kaynakları çarpıtarak büyük tartışmalara yol açtığı görülmektedir. Özellikle Kolomb ve Selim kurgusunda zoraki bağlantılar kurmaya çalıştığı oldukça hissedilmiş ve tartışmalarda da sıklıkla dile getirilmiştir.

Revizyonist bakış açısıyla Selim’i tekrar ele aldığını iddia eden yazarın anlatımlarında yer yer objektif olmadığı da aşikardır. Bu konuyu daha detaylı örneklerle açıklamakta fayda vardır. Örneğin, sosyal mecralarda da dile getirilen, Erdem Çıpa’nın Selim hakkında yazdığı kitabın aksine Alan Mikhail Selim’in kardeşi Ahmet’i olumsuz bir imaj olarak çizmektedir. Tüm kötü olayların faili olarak Ahmet’i göstermesi kitabın objektiflikten uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Kitapta göze çarpan bir diğer yapısal sorun, Kolomb’un hayatı ve faaliyetlerine dair ayrılan kısmın oldukça hacimli olmasıdır ki bu

durum kitabın akışını bozmaktadır.

Kaynak gösterme kısmını incelediğimizde, farklı bir alıntılama sistemiyle karşılaşmaktayız. Endnote sistemi kullanılması kaynak teyidi sırasında oldukça uğraştırıcı bir sistem olduğu bilinmektedir. Ancak bu eserde endnote sisteminden yararlanılması dışında daha önceden pek rastlanılmayan bir teknikle alıntılama yapılmıştır. Bu yüzden okuyucuların kaynakları ve bilgileri takip etmesi hususunda ayrı bir zorluk meydana gelmiştir. Diğer bir ifade ile, kullandığı kaynakları ve belgeleri kontrol etmek pek kolay olmamıştır. Eserinde Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesinden oluşan birincil kaynaklara nazaran ikincil kaynaklara daha çok yöneldiği görülmektedir. Mevcut literatür üzerinden eleştirel okuma yapmadığı iddia edildiği gibi, Mikhail'in Fatih Akçe gibi pek tanınmamış yazarların eserine sıklıkla başvurması da sert bir şekilde tenkit edilmiştir.²² Kısacası hem birincil hem de ikincil literatürleri layıkıyla ele almadığı veeleştirel okumadan uzak bir değerlendirmeye eserin yazıldığı yapılan en büyük iddialardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toparlamak gerekirse, pandemi sürecinde akademi dünyasında büyük tartışmalara yol açan ve Amerika'daki tarihçilerin "*küresel tarihin nasıl yazılmaması gerektiğine dair mükemmel bir örnek*" olarak tanımladıkları Tanrı'nın Gölgesi kitabında Alan Mikhail'in bazı bölümleri gereğinden fazla abarttığını ve içinde ciddi problemleri barındırdığı gözler önüne serilmiştir. Tüm eleştirileri kabul etmekle birlikte, eserini dünyanın kurulması sürecine İslam medeniyetinin ya da Doğu'nun özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun katkılarını dahil etmeyi temel misyon edinerek kaleme aldığını dile getiren Mikhail, popüler bir tarih yazma amacıyla yola çıktığını yapılan tüm akademik sohbetlerde de dile getirmiştir. Teksas yakınındaki şehre Müslüman katliamı adının verilmesini örnek göstererek İslam'a karşı oluşan nefret söyleminin boyutlarını gözler önüne sermek gayesinde olduğunu da belirtmiştir. Bu temel misyonlar göz önüne alındığında, Mikhail ve eserinin bazen çok sert söylemlere maruz kaldığını düşünmekteyim. Amacının Amerikalılara Osmanlı tarihini anlatmak olduğundan dolayı onlar için önemli bir figür olan Kolomb'a kitabında çok yer ayırmasının bile sert bir dille eleştirilmesi akademik camiada pek tasvip görülmeyen bir durum olsa gerek. Tüm tarihi kuralları ve yöntemleri göz ardı ederek popüler tarih kitabı dahil yazılmaması gerektiğinin de farkındayım ancak eleştirinin alaycı ve aşağılayıcı söylemlerinden ziyade dozunda yapılması fikrindeyim. Hele ki Mısır ekolojisi, çevre tarihi üzerine kaleme aldığı eserleri tarihsel ve empirik derinliğe sahip olduğundan dolayı söz konusu profesörün tarih metodolojisini dahi bilmediğini iddia edecek denli insafsızca eleştirilmesinin doğru olmadığı kanaatindeyim. Fikret Yılmaz'ın Erdem Çıpa'nın eserine dair kaleme aldığı eleştiri yazısını gelecekte yapılacak çalışmaların buradaki eleştirileri kapsamayacak şekilde yeniden alınacağını belirttiği temennisiyle yazıyı sonlandırmak yerinde olacaktır.

²² C. Finkel bu konuda oldukça sert eleştirmiştir. Kendisinin ve hatta tarihçi arkadaşlarının hiç duymadığı kişilerin kitaplarına atıfta bulunmasını anlamlandıramadığını belirtmiştir. Detay için bakınız: <https://literaryreview.co.uk/master-of-the-universe-3>.